

Koliko su institucije bitne za ekonomski rast i evropske integracije - Primjer tranzicijskih zemalja i BiH?

Adnan Efendić

Ocjena BiH institucija!

Strateški cilj Bosne i Hercegovine jeste integriranje u jednu od najvećih supranacionalnih integracija danas - Evropsku uniju i čini se da je konsenzus oko „Evropske budućnosti“ u ovoj zemlji postignut. Ipak, još mnoga pitanja ostaju otvorena i mnoge poteškoće moraju biti uklonjene kako bi se najzad postignula potpuna integracija u EU. Bosna i Hercegovina trenutno prolazi kroz fazu „stabilizacije i pridruživanja“, proces koji bi dodatno trebao podržati napredak BiH prema punopravnom članstvu u EU. Nažalost, pozicija BiH na putu evropskih integracija ne može biti ocijenjena kao zadovoljavajuća, najmanje iz dva razloga. Ukoliko poredimo poziciju i brzinu napretka BiH sa drugim zemljama u regionu, čini se da BiH počinje da zaostaje na tom putu. Konačno, ekonomski napredak ove zemlje ne može biti ocijenjen kao zadovoljavajući. Zvanična nezaposlenost se kreće na razini od oko 45 %, GDP je još uvijek negdje oko 70 % predratnog nivoa, spoljnotrgovinski deficit je oko 50 % GDP-a, što čini ovu zemlju uvozno ovisnom, dok u isto vrijeme oko 50 % domaćih kompanija ne koriste instalirane kapacitete u cjelosti. Troškovi pokretanja i zatvaranja biznisa stavljaju ovu zemlju na samo dno svjetske ljestvice prema izvještajima Svjetske banke - WB doing business report (2004-2007).

Postoji mnogo razloga za ovakvu poziciju BiH. Ne podcjenjujuću druge determinante i faktore, smatramo da je posebno bitan aspekt za ostvarivanje uspjeha na polju evropskih integracija i ekonomskog razvoja efikasan institucionalni okvir zemlje. Ovo može naročito da vrijedi za BiH imajući u vidu „unikatan“ institucionalni okvir i potencijalne konsekvence za ekonomske performanse i evropske integracije - što je bio glavni fokus studije koja je osnov za ovaj kratki pregled.

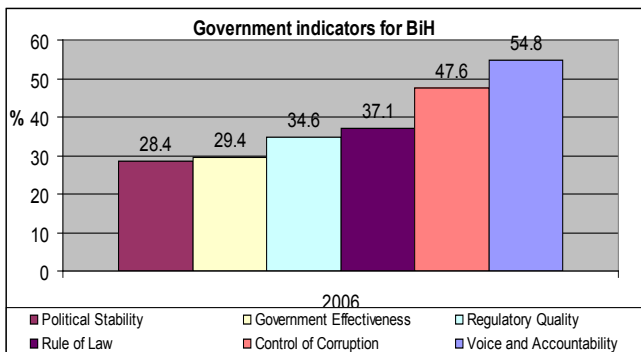
Empirijska istraživanja i savremena ekonomska teorija sugeriraju da je institucionalni okvir važan faktor koji determinira ekonomske performanse kao i uspjeh u oblasti evropskih integracija. Institucije su važne jer određuju ekonomske performanse uspostavljajući „pravila igre“ i jer reduciraju / uvećavaju transakcijske troškove, a što utječe na proces donošenja ekonomskih odluka.

Na samom početku tranzicije mnoge institucije u zemljama reformatorima su kolapsirale. Razvoj institucija koje podržavaju tržište i privatno poduzetništvo u kasnijim fazama je odredio velikim dijelom sveukupne ekonomske performanse tranzicijskih zemalja. Sigurno da je bilo „veoma zahtjevno“ za tranzicijske zemlje podignuti tržišne institucije preko noći na „ostacima socijalističkih institucija“ koje nisu mogle biti upotrijebljene kao temelj za novi kapitalistički sistem. Ono šta se u stvari dešavalo u praksi jeste da je izgradnja kapitalističkog sistema u ovim zemljama bila također izgradnja novog institucionalnog okvira (Redek and Susjan, 2005). Samo nekoliko empirijskih studija analizira vezu između institucija i ekonomskih performansi u tranzicijskim zemljama.¹ Vrijedi pomenuti da jedino istraživanje rađeno od strane Eicher and Schreiber (2007) uključuje i BiH u analiziranom uzorku, ali su izostali bilo kakvi komentari za ovu zemlju. Stoga, kvalitet institucionalnog okvira i njegov utjecaj na ekonomski razvoj i integracione procese je posebno interesantan za BiH. Nažalost, BiH zaostaje za drugim zemljama u regiji, čak zaostaje za ukupnim prosjekom tranzicijskih zemalja. Naredni grafički prikazi omogućuju vizuelni prikaz nekih institucionalnih indeksa i oblasti.

¹ For example: Brunetti et al. (1997); Assane and Grummy (2003); Chousa et al. (2005); Redek and Susjan (2005).

Sažetak

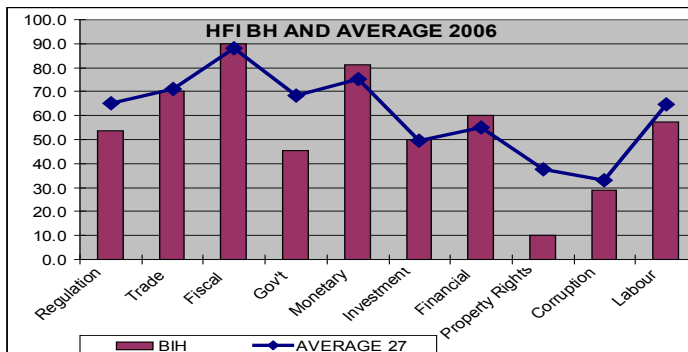
Institucije - koje uključuju pravila, organizacije i implementaciju (WB, 2002) - su bile i jesu važna determinanta ekonomskog uspjeha tranzicijskih zemalja. Šta više, efikasnost institucija je bila također bitna odrednica brzine napretka tranzicijskih zemalja prema članstvu u EU. Shodno tome, institucije je potrebno posmatrati i kao važan faktor koji utječe na uspjeh i brzinu napretka na putu evropskih integracija u tranzicijskim ekonomijama. Skoro najviši nivo koreliranosti između institucionalnih indeksa i ekonomskih performansi u uzorku tranzicijskih zemalja smo dobili za BiH. Shodno tome, institucije u BiH mogu biti veoma značajan faktor podrške za postizanje boljih ekonomskih rezultata u ovoj zemlji. Nažalost, efikasnost BiH institucija je ispod tranzicijskog prosjeka. U ovakvoj situaciji neophodno je unaprijediti efikasnost državnih institucija kako bi se unaprijedile i ekonomske performanse ove zemlje. Rezultati koje smo dobili u empirijskom modelu sugeriraju da u prosjeku povećanje efikasnosti institucija za oko 10% dovodi do povećanja GDP-a po stanovniku u tranzicijskim zemljama za oko 400 \$; ili posmatrano preko ekonomskog rasta, povećanje kvaliteta institucija za 1 % dovodi do višeg rasta za također oko 1 %. Pored toga, dobili smo da trenutne makroekonomske performanse i efikasnost domaćih institucija u BiH obezbjeđuju vjerovatnoću od oko 1 % da BiH postane članica EU, bazirano na rezultatima drugih zemalja koje su već postale članice EU. Tako u modelu kojeg smo razradili dobijamo da ako BiH, na primjer, želi da unaprijedi svoju poziciju u procesu EU integracija do 2015. godine do nivoa kojeg danas recimo ima Hrvatska kao kandidat za članstvo, onda je potrebno da kvalitet BiH institucija raste godišnje oko 5 %. Trenutno je taj rast ispod 2 %.

Grafikon 1:
Indikatori vlasti (GI), BiH, 2006

Ukoliko posmatramo **Indikatore vlasti (GI) u 2006.** godini, na primjer, možemo vidjeti da politička stabilnost ima najnižu vrijednost (28,4 % od 100 %) indicirajući visoku vjerovatnost da BiH vlada bude destabilizirana. Šta više, efikasnost vlasti zauzima drugo najniže mjesto što govori o niskom kvalitetu javnih usluga, kvalitetu formulacije i implementacije politika. Na trećem mjestu je politika regulacije, također nisko rangirana što sugerira slabu sposobnost vlade da formuliira i implementira značajnije politike i aktivnosti za razvoj privatnog sektora. Pored problema za navedene oblasti, vladavina prava je također ocijenjena jako nisko. Riječju, gotovo svi indikatori vlasti u BiH su jako niski, shodno tome i efikasnost vlasti u cjelini nije na zadovoljavajućoj razini.

Slične zaključke dobijamo i sa Grafikona 2. Posmatramo li sada **HFI - Heritage foundation index** - podkomponente koje mogu biti upotrijebljene za analizu kvaliteta određenih institucionalnih područja u BiH u 2006. godini, možemo vidjeti da BiH je ispod tranzicijskog područja

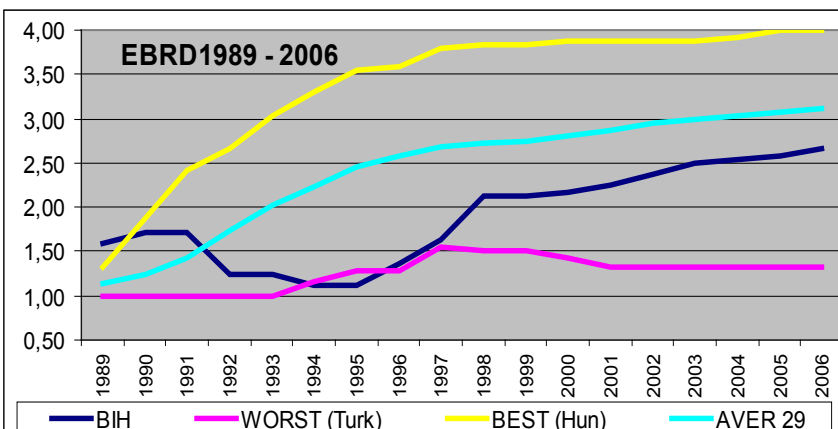
Grafikon 2:
HFI, BiH i tranzicijski prosjek, 2006

u gotovo svih 10 institucionalnih oblasti. To su primarno oblasti regulacije, vlade, i zaštite vlasničkih prava; tj. institucionalne komponente od posebne važnosti za efikasan institucionalni okvir u cjelosti. Institucije za zaštitu vlasničkih prava su posebno markirane loše; isto vrijedi za oblasti regulacije i vlasti. Jedino monetarne, fiskalne i finansijske institucije su na razini drugih tranzicijskih zemalja.

Konačno, posmatramo li sada **institucionalne komponente EBRD tranzicijskog indeksa** za razdoblje 1989-2006, možemo vidjeti na Grafikonu 3 da BiH ponovo zaostaje iza prosjeka drugih tranzicijskih zemalja. Vrijednost ovog indeksa je u stvari tek na razini od oko 50 % vrijednosti koja se podrazumijeva za tržišne ekonomije; razina koja se pretpostavlja i kao preduslov za integrisanje u EU.

Kao smo mogli vidjeti, kvalitet BiH institucija je ispod razine EU tranzicijskih zemalja i EU kandidata za članstvo, čak je ispod razine ukupnog prosjeka tranzicijskih zemalja. Sumarni prikaz rezultata istraživanja „institucija relevantnih za ekonomski rast“ (Rodrik, 1999) je u narednoj tabeli.

Grafikon 3:
EBRD institucionalni indeks 1989-2006

Bitno: Institucije (u BiH) nisu jedino političko pitanje!

Postojeći institucionalni okviru u BiH veoma je kompleksan, shodno tome veoma mnogo košta, kreira preklapajuće nadležnosti i karakteriziran je općenitim nedostatkom harmonizacije. Shodno tome, preduzetnici se suočavaju sa višim transakcijskim troškovima u poslovanju. Nije onda niti za čuditi da prema nekim istraživanjima (npr. Early Warning System BH, UNDP; April,

INSTITUCIJE	OCJENA	KOMENTAR
Institucije relevantne za makroekonomsku stabilnost	Efikasnost na „zadovoljavajućoj“ razini	UNDP istraživanja koja smo koristili u studiju sugeriraju da efikasnost ovih institucija nije tako problematična za poslovni sektor. Zvanični indikatori također idu u prilog ovakvom stavu: ekonomsko okruženje bez problema visoke inflacije, mali budžetski deficiti, rast u razini prikupljenih javnih prihoda.
Institucije za vlasnička prava	Efikasnost ocijenjena kao dosta loša	HFI and GI indeksi sugeriraju da institucije relevantne za zaštitu vlasničkih prava jesu ispod tranzicijskog prosjeka. Također, rezultati istraživanja UNDP-a ukazuju da je pravosudni sistem, koji je izuzetno relevantan za zaštitu vlasničkih prava, ocijenjen kao jedna od najmanje efikasnih institucija u BiH u 2007. godini.
Regulatorne institucije	Efikasnost ocijenjena kao veoma loša	GI indeksi sugeriraju da su institucije zadužene za regulaciju daleko od zadovoljavajućeg nivoa. UNDP istraživanje također implicira nedostatak efikasnosti vlada na različitim razinama, posebno institucija državne vlasti
Institucije za konflikt menadžment	Efikasnost veoma loša	UNDP istraživanje indicira da je pravosudni sistem najmanje efikasan u BiH.
Institucije za socijalno osiguranje	Efikasnost ocijenjena kao prilično loša	UNDP istraživanje sugerira da institucije za socijalno osiguranje nisu problematične za poslovni sektor ali ipak nisu ocijenjene kao efikasne.
Neformalne institucije	Ocijenjeno da se koriste u značajnoj mjeri	Rezultati UNDP EWS istraživanja sugeriraju da se neformalne institucije u BiH koriste u značajnoj mjeri u svakodnevnom poslovanju i kako je efikasnost formalnih institucija države padala u 2007. godini, neformalne institucije su se koristile u većoj mjeri.

2007) kao najveće prepreke za ekonomski razvoj poslovni ljudi navode institucionalne probleme kao što su nelegalna konkurencija, siva ekonomija, korupcija i niska efikasnost sudstva. Kompleksnost BiH institucionalnog okvira kao i „nedostatak“ efikasnosti su u skorije vrijeme prepoznati ali kao politički problem, dok ekonomske konsekvence jedne ovakve strukture kao i konsekvence na proces evropskih integracija treba da ozbiljno budu analizirani. U našoj studiji smo kvantificirali ove determinante a osnovne zaključke prezentiramo u nastavku.

Institucije u BiH treba tretirati kao važan faktor koji determinira ekonomske performanse ove zemlje ali i brzinu napretka na polju evropskih integracija, a ne jedino kao „političko pitanje“.

Šta zaključujemo?

- **Treba biti svjestan koristi:** prema dobijenim empirijskim rezultatima u ekonometrijskom modelu, povećanje efikasnosti institucija u tranzicijskim ekonomijama za 10 % može povećati GDP po stanovniku za gotovo 400 \$; što znači povećanje životnog standarda. Slično, povećanje kvaliteta institucija za 1 % rezultira povećanjem ekonomskog rasta za oko 1 %. *Očigledno je da povećanjem kvaliteta i efikasnosti institucija u BiH moguće je stimulirati ekonomski rast i viši životni standard.*

- **O BiH:** Naša analiza sugerira da su najefikasnije institucije u BiH su institucije relevantne za makroekonomsku stabilnost - Centralna banka BiH i fiskalne institucije. Kao najmanje efikasne institucije su ocijenjene institucije za zaštitu vlasničkih prava, regulatorne institucije i institucije za rješavanje poslovnih sporova. *Shodno tome, BiH treba da unaprijedi efikasnost posebno ne-tržišnih institucija kako bi unaprijedila svoje ekonomske performanse i brzinu integracionog procesa. Konkretnije kazano, rezultati istraživanja pokazuju da je posebno bitno unaprijediti efikasnost državne vlade BiH, pravosudnog sistema, agencija za privatizaciju i zavoda za zapošljavanje.*
- **Institucije - BiH - EU:** rezultati dobijeni u ekonometrijskom modelu sugeriraju da sa postojećim makroekonomskim performansama BiH ima vjerovatnoću tek oko 1 % da postane članica EU, imajući u vidu rezultate koje su ostvarile druge zemlje sada članice EU. *Projicirajući mogući ekonomski rast BiH za razdoblje do 2015. godine, BiH može „računati“ na EU članstvo ako unaprijedi efikasnost svojih institucija za oko 5 % godišnje. Ukoliko efikasnost ostane manje-više ista (posljednje tri godine institucionalni indeks je rastao oko 1,9 % u prosjeku), proces EU integracija može trajati desetljećima.*

Adnan Efendić

rođen je 04.01.1978. godine u Zavidovićima. Ekonomski fakultet u Sarajevu završio nadprosječnim rezultatom te je nagrađivan kao jedan od najboljih studenata Fakulteta i studenata humanističkih nauka u BiH. Magistrirao na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu 2004. godine. Njegov naučno-istraživački rad obuhvata oblasti Makroekonomije, Ekonomije Evrope i Institucionalne ekonomije. Usavršavao se na više evropskih univerziteta, objavio je 19 radova u domaćim i stranim publikacijama, učestvovao sa prilogom na 7 međunarodnih konferencija. Trenutno je u fazi izrade doktorata iz oblasti Institucionalne ekonomije na Staffordshire University u Velikoj Britaniji. Radi kao viši asistent na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu.

- **Institucije i novac:** troškovi institucija u BiH su visoki za poslovni sektor kao konsekvencija direktnih plaćanja (npr. plaćanja za poreze, doprinose) kao i indirektnih troškova (npr. troškovi zbog nedostatka implementacije institucija). *Neophodno je unaprijediti implementaciju institucija smanjujući vremenski zahtjevne procedure, primarno vezano za implementaciju ugovora, dobijanje poslovnih licenci, informacija, rješavanje poslovnog konflikta. Odgovarajuće mjere je moguće poduzetu u relativno kratkom razdoblju i neophodno je pripremiti strategiju za unapređenje efikasnosti implementacije postojećih institucija u BiH.*
- **Prijateljske veze itd.:** „Neformalne institucije“ (tzv. Nepisana pravila) u BiH se koriste u značajnoj mjeri. Oslanjanje poslovnog sektora na neformalne institucije povećava ukupne troškove poslovanja i šteti konkurentnosti domaćih kompanija. *Obezbjeđujući efikasnije institucije, transakcijski troškovi će biti niži, neformalne institucije će se koristiti manje u poslovnim operacijama, i konačno, konkurentnost domaćih kompanija će porasti. Povećavajući efikasnost institucija BiH moguće je povećati konkurentnost domaćih kompanija i BiH ekonomije u cjelosti.*

Glavni izvori

Chousa, J. P., Khan, H. A., Melikyan, D. and Tamazian, A. (2005) Assessing institutional efficiency, growth and integration, *Emerging Markets Review*, Vol. 6, pp. 69-84.

Eicher, T. and Schreiber, T. (2007) Institutions and Growth: Time Series Evidence from Natural Experiments, University of Washington, Department of Economics, *Working Paper UWEC-2007-15*.

North, D. C. (1990) (22nd printing from 2006) *Institutions, institutional change and economic performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

Redek, T. and Susjan, A. (2005) The Impact of Institutions on Economic Growth: The Case of Transition Economies, *Journal of Economic Issues*, Vol. XXXIX (4), pp. 995-1027.

Rodrik, D. (1999) Institutions for high quality growth: What they are and how to acquire them?, downloaded from <http://ksghome.harvard.edu/~čdrodrik/institutions.PDF>, 09th of October 2007.

Sachs, J. D. (2001) The Transition at Mid Decade, *Economic Transition in Central and Eastern Europe*, Vol. 86, No. 2, pp. 128-133.

The World Bank (2002) *Building Institutions for Markets - World Development Report 2002*, New York: Oxford University Press, Inc.

UNDP BiH (2007) Early Warning System Quarterly Reports Q1-Q2; Q3; Q4.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama.

Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 38 istraživača.

Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.